

De driepuntsbrug - een verkenning

Arinda van der Does

Inleiding

In december 2012 verscheen een CASCADE-weblog over de driepuntsbruggen op buitens in Noord-Nederland.¹ Genoemd werden: Staniastate, Oenkerk (1821 of 1834, door tuinarchitect Lucas Pieter Roodbaard (1782-1851)),² Fogelsanghstate, Veenklooster (na 1838, waarschijnlijk door Roodbaard),³ en Vijversburg, Tietsjerksteradeel (circa 1843, door Roodbaard).⁴ Daarnaast ontwierp Roodbaard het Helomapark, Wolvega (circa 1830), met een driepuntsbrug.⁵

In het betreffende CASCADE-blog vraagt men zich af of de driepuntsbrug een typisch Fries of in elk geval een Noord-Nederlands verschijnsel is, vooral toegepast door Roodbaard en door Georg Anton Blum (1765-1827) op de Fraeylemaborg, Slochteren.⁶ Uit verkennend onderzoek is naar voren gekomen dat de driepuntsbrug geen typisch Noord-Nederlands verschijnsel is en dat Blum de invulling driepuntsbrug eerder toepaste dan Roodbaard.

In deze bijdrage worden enkele driepuntsbruggen besproken, zowel uit tuinontwerpen en kaartmateriaal als uit tuinliteratuur.

Laag-Zuthem

In Laag-Zuthem, in de buurt van Heino, ligt het landgoed Den Alerdinck. De aanleg rond dit huis is ook nu nog in de grote lijnen zoals in het begin van de negentiende eeuw. Het ontwerp voor deze aanleg wordt aan Blum toegeschreven. Op het kadastraal minuutplan uit 1822 zijn deze aanleg en de later verdwenen driepuntsbrug goed te zien.⁷



Afb. 1. Het ontwerp van Georg Anton Blum voor het achterste deel van de aanleg van de Fraeylemaborg in Slochteren met driepuntsbrug⁸



Afb. 2. Kadastraal minuutplan van een deel van de aanleg van den Alerdinck in Laag-Zuthem, het ontwerp van deze aanleg wordt toegeschreven aan Blum

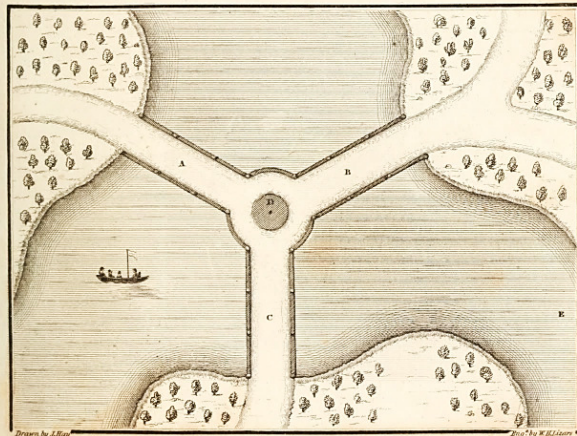
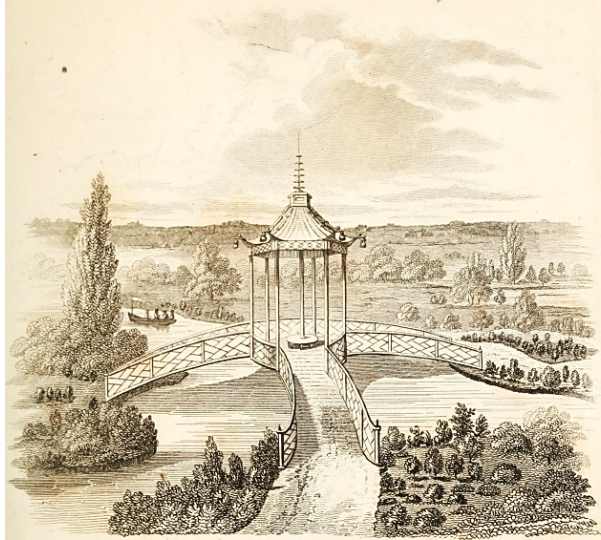
Zuidelijke Nederlanden

In 1817 maakte een delegatie van Schotse 'horticulturelen' een reis door Vlaanderen, Holland en Noord-Frankrijk. Zij bezochten de tuinen van Madame Vilain Quatorze en schreven:

Among the ornamental structures may be mentioned a kind of triple bridge, and a lofty pagoda.⁹ The bridge passes over the canal, at a place where it diverges into three branches: some idea may be formed of the structure, by conceiving the three arches to spring from the three angles of an equilateral triangle, and all to meet in the centre. At this central point, several neat columns support a slight dome over a circular space, and form it into a kind of temple. The sketch in Plate IV., although partly done from memory, will convey a more distinct idea than the most laboured description.¹⁰

De beschrijving van deze Vlaamse driepuntsbrug dateert dus van voor de ons bekende Noord-Nederlandse driepuntsbruggen. Maar wanneer is deze brug gerealiseerd en wie kan hem hebben ontworpen?

De aanleg wordt beschreven als die van Madame Vilain Quatorze (XVIII). Het gaat hier zeer waarschijnlijk om Marie-Charlotte Van de Woestyne (1762-1827), weduwe van burgemeester Charles Joseph François Vilain XIII, die in 1808 overleed. De in de *Horticultural Tour* beschreven aanleg hoort mogelijk bij Kasteel Gransvelde, ook wel Kasteel De Saele, de Zael of Achterste kasteel genaamd, bij Wetteren. Uit de monumentenomschrijving van dit huis:¹¹ *Bouwmeester Jean-Baptiste Pisson (1763-1818) uit Gent ontwierp een nieuw kasteeltje in empirestijl voor Charles Joseph François Vilain XIII. (...) Na de dood in 1808 van burgemeester Charles Joseph François Vilain XIII bleef zijn weduwe, Marie-Charlotte Van de Woestyne (1762-1827), er met haar zoon Charles-Hippolyte wonen. Zij liet de oranjerie bouwen en verwierf faam als planten- en bloemenkweekster. Deze uitzonderlijke plantencollectie (555 soorten, waarvan 232 oranjeriesoorten) van Mevr. Marie-Charlotte Van de Woestyne wordt in 1828 openbaar verkocht op het kasteel.*



Afb. 3. IV. Plan of an ornamental Bridge in the pleasure-grounds at Wetteren [ten zuidoosten van Gent, België van Madame Vilain Quatorze] Uit: Journal of a horticultural tour through some parts of Flanders, Holland, and the north of France in the autumn of 1817 by a deputation of the caledonian horticultural society, Edinburgh/London 1823, tussen p. 82 en 83.

De tuinen van Madame Vilain XIII zouden dus een schepping kunnen zijn van Jean-Baptiste Pisson, deze Gentse architect was namelijk ook als tuinarchitect werkzaam.

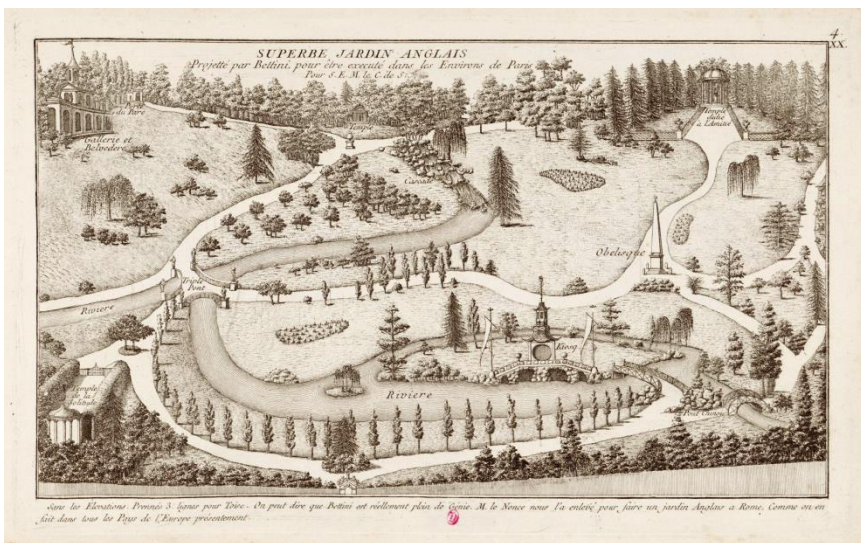
Pisson ontwikkelde een grote interesse voor tuinaanleg, waarbij hij vooral de *pittoreske Engelse tuin propageerde*.¹² Hij verrichtte in elk geval ook werkzaamheden voor Philippe-Louis Vilain XIII, familie van de burgemeester Vilain XIII. Ook was hij betrokken bij het Vilain VIII familiebezit Kasteel Wissekerke in Bazel (BE).¹³ Tot slot vervaardigde Pisson twee niet uitgevoerde plannen voor de tuinen van het kasteel van Marke bij Kortrijk, voor *jardin pittoresque* met onder andere *pont gothique*, een ronde *temple gothique* of een *temple et pont chinois*.¹⁴ Mogelijk heeft Pisson ook de tuinen van het huis Gransvelde ontworpen. En daarmee mogelijk ook de driepuntsbrug.

Frankrijk

Het tot nu vroegste en meest zuidelijke model, de *triple pont*, komt voor in *XXe Cahier des jardins Anglais (1788)* van George Louis Le Rouge (circa 1712- circa 1790).

De in het onderschrift genoemde Bettini zal de Italiaan Francesco Bettini betreffen. In het *XIIe Cahier des Jardins* van Le Rouge uit 1784 werd al het *Projet d'un jardin Anglo-Francais-Chinois* van F. Bettini afgebeeld.¹⁵

In hetzelfde cahier komt ook een *pont triangulaire* voor, op de plaat *Jardins de Bagatelle dédié a Monseigneur Comte d'Artois Frere du Roi (...) 1784*.¹⁶



Afb. 4 en 5. SUPERBE JARDIN ANGLAIS Projecté par Bettini être exécuté dans les Environs de Paris Pour S.E.M. le C. de S.

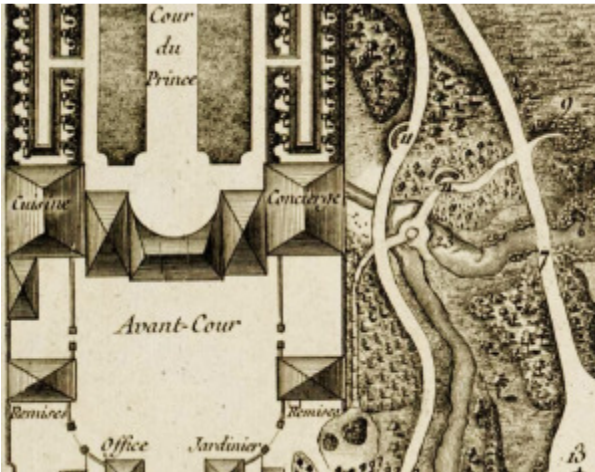
Underschrift: Sans les Elevations. Prenés 3. lignes pour Toise. On peut dire que Bettini est réellement plein de Génie. M. le Nonce nous l'a enlevé pour faire un jardin Anglais à Rome, Comme on en fait dans tous les Pays de l'Europe présentement.

Conclusie

Tot nu toe zijn in Nederland vier driepuntsbruggen bekend. Deze zijn van later datum dan die in de zuidelijke Nederlanden en Frankrijk.

De uitvoering van deze bruggen is rustiek of chinees. Als de datum van het ontwerp van Blum voor de Fraeylemaborg 1802 is, dan zou deze driepuntsbrug de eerste in Nederland zijn. Het kadastraal minuutplan van Den Alerdinck geeft in ieder geval de zekerheid dat Blum al voor 1822 de driepuntsbrug toepaste. Mogelijk heeft Roodbaard de driepuntsbrug als idee van hem overgenomen.

De driepuntsbrug als fenomeen lijkt uit het zuiden afkomstig. Hoe dit tuinsieraad/parkelement zijn weg naar de noordelijke Nederlanden heeft gevonden is nog steeds een vraag. Waarschijnlijk door de tuinliteratuur van onder andere Le Rouge en door reizen en reisverslagen.



Afb. 6. Pont triangulaire in de tuinen van Bagatelle. George Louis Le Rouge (circa 1712- circa 1790), XXe Cahier des jardins Anglais (1788).

Noten

¹ <http://www.cascade1987.nl/driepuntsbrug-stania-state/>, geraadpleegd december 2014.

² Els van der Laan-Meijer en Willemieke Ottens, *Roodbaards Rijkdom. Landschapsparken Noord-Nederland 1800-1850*, Rotterdam 2013, p. 142-144.

³ Van der Laan-Meijer en Ottens, 2013, p. 151-153.

⁴ Van der Laan-Meijer en Ottens, 2013, p. 146-147.

⁵ Van der Laan-Meijer en Ottens, 2013, p. 124. Dit plan werd overigens niet uitgevoerd.

⁶ Blum vervaardigde het ontwerp voor de aanleg van de Fraeylemaborg in Slochteren, voor 1821. Waarschijnlijk in 1802. Er is nog een ontwerp (gesigneerd en gedateerd 1802) voor het voorste deel (rond het huis) van hetzelfde tuindeel. Dit tweede ontwerp werd altijd toegeschreven aan Johann David Zocher (1763-1817). Deze toeschrijving is echter

gebaseerd op een aanname. Er zijn geen bronnen die deze aanname rechtvaardigen; op grond van de tekenstijl is het ontwerp toe te schrijven aan Georg Anton Blum.

⁷ watwaswaar.nl, Zwollekerspel, sectie I, blad 04, opgemeten 1822.

⁸ Veel dank aan mevr. Henny van Harten, conservator Fraeylemaborg, voor het ter beschikking stellen van deze afbeelding.

⁹ NB: De hier genoemde pagode bevindt zich in de buurt van de brug (en is dus niet afgebeeld) en is of beter gezegd was tevens ijskelder. Vriendelijke mededeling van Wim Meulenkamp: *De Chinese pagode of tempel waaronder een ijskelder, is typisch Belgisch en Frans, dus je kunt je afvragen of de driepuntsbrug qua idee ook in Frankrijk bekend was*. Dat dit inderdaad het geval is komt in dit artikel naar voren.

¹⁰ Deputation of the caledonian horticultural society, *Journal of a horticultural tour through some parts of Flanders, Holland, and the north of France in the autumn of 1817 by a deputation of the caledonian horticultural society. Edinburgh, 1823/London 1823, p. 82*.

¹¹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/relict/84882>.

¹² Frieda Van Tyghem, Jean-Baptiste Pisson (1763-1818). Architect, meester-timmerman en aannemer (prov. Oost-Vl.) *Relicta* 8 (2011), p. 251-376, het uitvoerige artikel is ook online in te zien: <https://oar.onroerendergoed.be/publicaties/RELT/8/RELT008-004.pdf>, geraadpleegd: december 2014.

¹³ Van Tyghem 2011, p. 280.

¹⁴ Van Tyghem 2011, p. 284.

¹⁵ Een korte beschrijving van deze tuin van Bettini (ca.1737-ca. 1815) in H. Inigo Triggs, *Garden Craft in Europe*, 1913, p. 303-305 en meer over Bettini in David L. Hays, Francesco Bettini and the pedagogy of garden design in late eighteenth-century France, in: John Dixon Hunt en Michael Conan, *Tradition and Innovation in French Garden Art*, Philadelphia 2002, p. 93-120. Mededeling van Henk van der Eijk.

¹⁶ Met dank aan Henk van der Eijk.